

HOEFBLAD

48° jaargang nr.1

december 2011 januari februari 2012

Foto Chr. Grootzwagers

NATUURVERENIGING

KEN EN GENIET

BESTUURSPRAATJE

Voor het bestuur is het weer een drukke tijd, de voorbereidingen voor het nieuwe jaar moeten worden getroffen. Het jaarprogramma moet worden vastgesteld, de dia- en filmavonden geregeld, de kerstviering, snertwandeling en algemene ledenvergadering, allemaal dingen waar nog al wat regelwerk aan te pas komt. Daarnaast hebben we ook nog eens enkele openvallende plaatsen, zo gaat Koos Leemans het bestuur verlaten, is onze redacteur Lammie Bek ondertussen verhuisd, dus kunnen we wel extra handen gebruiken. Denk er als lid van de vereniging eens over na, misschien is het wat voor u, vaak is het boeiend werk, waarmee u een groot aantal mensen een plezier doet. Meld u aan, dit is natuurlijk geheel vrijblijvend; u mag eerst eens kennis maken met de inhoud van de werkzaamheden, als bestuur zullen we u altijd begeleiden.

De kerstviering is ondertussen geregeld: we zijn te gast bij de Koninklijke Muziekvereniging Musis Sacrum, hun verenigingsgebouw kunt u vinden in de Julianastraat nr.122, dit is de voormalige schoenmakersvakschool. De ruimte is op de bovenverdieping en is alleen te bereiken via de trap, houdt u daar even rekening mee, er is géén lift. Verder is het gebeuren hetzelfde als andere jaren, een gezellig samenzijn en met de loterij om de kosten te kunnen dekken, zie ook het programma, **de datum is verandert, zaterdag 17 december.**

Een ander thema waar het bestuur mee bezig is betreft onze opslagplaats, waar ook de nestkasten worden getimmerd. We hebben een schrijven gekregen van de woningbouwvereniging, dat onze ruimte ontruimd dient te worden. Dus zijn we maar weer op zoek gegaan naar een vervangende ruimte, dit wordt inmiddels de achtste verhuizing. Als bestuur vinden we, dat dit onze laatste verhuizing dient te worden, gedacht wordt over het plaatsen van een kleine ruimte bij het nieuwe tuingedeelte. Echter moet hiervoor wel een vergunning verleend worden door de gemeente, daarover wordt intensief overlegd met de betreffende wethouder. Een unit is inmiddels al wel gevonden en een gedeelte van het timmerhout is inmiddels al verhuisd naar de voormalige paardenstal, dus er zit al schot in deze zaak. Hopelijk kunnen we alles spoedig afhandelen, u hoort er nog van.

Als laatste wil ik u allen langs deze weg prettige feestdagen toewensen en alvast een heel voorspoedig Nieuwjaar, mede namens het gehele bestuur.

Christ Grootzwagers.

GRAAFSBOS/ MERKSPLAS ZATERDAG 18 SEPTEMBER.

Om 8 uur stonden we klaar om te vertrekken. “WE” betekent negen personen inclusief onze gids Jos van Dongen. De groep was dus niet zo groot, maar een kleine groep bleek ook voordelen te hebben. Voor de uitleg van de gids ben je sneller bij elkaar en het is voor iedereen beter verstaanbaar.

Het was droog weer, daar waren we al heel blij mee, want de weersvoorspellingen waren niet zo gunstig.

In Merksplas zochten we de plattegrond om een overzicht te krijgen van het gebied en de rode route die we zouden gaan volgen. Het was een lange route, maar een deel ervan kon onderweg afgesneden worden.

Een klein zwart poesje was ons gevolgd en terwijl wij naar Jos luisterden beroerde het heel zachtjes onze broekspijpen.

Jos vertelde iets over de geschiedenis van het domein Graafsbos. Al in de 17^e eeuw was dit domein eigendom van de Graaf van Hoogstraten. Het kreeg toen de naam “des Heeren Graven Bosschen”. Het bestond voornamelijk uit loofbos en vooral heide, maar werd later ontbost. Via de gemeente Merksplas kwam het Graafsbos rond 1850 in handen van Francois Splingard. Hij liet het gebied egaliseren en aanleggen tot een dennencomplex. Ook de huidige drevenstructuur dateert uit die tijd.

Vroeger reden door dit gebied de koetsen en karren vanuit ‘s Hertogenbosch over Baarle naar Antwerpen. Vanuit deze achtergrond gingen we op pad. De poes bleek in dit gebied thuis te horen want die ging niet mee. Wat ons al snel opviel waren de paden die met vrij hoog gras waren begroeid. Hieraan konden we merken dat hier niet veel gelopen wordt. Het

bos was op de meeste plaatsen erg dicht, op een enkel heideveldje wat we passeerden zagen we een enkele jeneverbes, een struik die in deze streek zeer zeldzaam voorkomt (zie tekening volgende bladzijde). We zagen er hier en daar ook sporen van reeën. Jos vertelde dat er tussen damherten, edelherten en reeën naast de grootte ook andere verschillen bestaan die niet zo zichtbaar zijn. Al deze dieren kennen n.l. een andere bronsttijd. Damherten paren in oktober, edelherten in september en reeën paren in juli. Maar, mocht die paring geen vrucht opgeleverd hebben, krijgen ze in november een tweede kans. Alle jonge reeën worden wel in mei geboren. Reeën kennen n.l. een verlengde draagtijd en daardoor kunnen alle jongen op een gunstig moment geboren worden.

jeneverbesstruiken

In zo'n dicht bosgebied hoefde Jos niet lang te zoeken naar de Vuilboom, ofwel Sporkehout. De takken waren begroeid met zwarte bessen. Hij nodigde ons uit om een besje te proeven. Hijzelf nam het initiatief en een enkeling had zoveel vertrouwen in onze gids dat hij ook een proef wilde wagen. Aan hun gezichten zagen we dat we niet zo verkeerd gekozen hadden om even af te wachten en de bessen te laten hangen voor de liefhebbers. Ze bleken niet zo goed in de smaak te vallen. We hebben ze maar laten hangen voor de vogels. Overigens is de Vuilboom een zeer waardevolle boom voor

vlinders. Hij bloeit praktisch het hele jaar en de bloemen bevatten veel nectar.

Langs onze route kregen we ook te maken met een veelheid aan vruchten op de paden. Eikels, tamme kastanjes, volop, ook hieruit konden we opmaken dat het gebied niet door veel mensen gebruikt zal worden.

Op een gegeven moment stonden we stil op een open plek waar een boom had gestaan. Juist naast het pad. De overgebleven stronk was begroeid met paddenstoelen. Niks bijzonders, heel normaal hoor ik iedereen al denken. Totdat Jos opmerkte dat, doordat die ene boom verdwenen was, het zaad van een Larix, die ernaast stond, kans gekregen had om van het licht te profiteren en te ontkiemen. Op die open plek stonden nu tientallen nakomelingen van ong. 1 meter hoog. Goed dat we daar op attent gemaakt zijn.

We zagen nog een mooie fijnspaar, duidelijk herkenbaar aan de lange takken die naar beneden hangen en bovendien aan de lange naar beneden hangende kegels.

Ondanks dat het er nat was in het gebied, zagen we weinig paddenstoelen.

Enkele die genoemd zijn: dennenmoorder, aardappelbovist, russula's, parelamaniet.

We hebben niet de hele rode route gelopen, wel een verkeerd stukje afgesneden waardoor onze route toch iets langer werd dan we dachten. Maar we hebben het de hele morgen droog gehouden. De poes kwam ons weer tegenmoet toen we naar de auto's gingen.

Het was een fijne morgen. Jos bedankt.

Riet Hartmans

DE BAARDWIJKSE OVERLAAT

Het natuurgebied waar wij deze morgen een wandeling gaan maken ligt tussen Drunen en Waalwijk en is sinds 1978 in beheer van Natuurmonumenten. Maar eerst even wat geschiedenis. In de Middeleeuwen overstroomde de omgeving van Den Bosch regelmatig doordat zowel de Maas, de Aa en de Dommel veel water afvoerden in de wintermaanden. De Dieze kon al dat water niet verwerken en zo overstroomde het Bossche Broek. Daarom werd het overlaatgebied in 1766 aangelegd, 3 jaar later functioneerde het: het water van de Maas moest hier opgevangen worden in tijden van overstromingen. Verder stroomopwaarts overstroomde de Maas de omgeving van Grave, waar de Beerse Overlaat werd aangelegd.

Het systeem van overlaatgebieden werd ook voor militaire doeleinden gebruikt, nl. als waterlinie. Dicht bij de Maas werden inundatiesluizen in de dijken gebouwd die het water van de Maas in het gebied rondom het dijkenstelsel konden laten lopen, dit om vijandelijke legers tegen te houden. Die sluisen waren versterkt vanwege het strategische belang. Er zijn nog twee van die sluisen te zien, bij Hedikhuizen.

Tussen 1907 en 1911 werd het afwateringskanaal Den Bosch-Drongelen gegraven om het Bossche Broek te ontlasten bij wateroverlast. De stroomrichting van de Dommel kon worden omgedraaid, zodat het water niet meer door de binnenstad van Den Bosch zou stromen en stukken van de Maas werden gekanaliseerd, ook werd de Bergsche Maas gegraven. De Baardwijkse Overlaat verloor haar functie omdat problemen met overstroming tot het verleden behoorden.

Genoeg geschiedenis, we gaan op pad! We wandelen langs het afwateringskanaal, waar het bloementapijt, wat tijdens de voorbereiding volgens onze gids Christ nog kleurrijk bloeide, helaas pas gemaaid is. We moeten het dus doen met wat aan de messen van de maaimachine is ontsnapt, en ontdekken o.a. echt walstro, duizendblad, akkerwinde, boerenwormkruid en jakobs kruiskruid. Op het kanaal zien we verschillende wa-

tervogels: een fuut met de jongen met hun grappige streepjespakjes nog op de rug, meerkoeten, aalscholvers en een paartje nijlganzen met een hele klucht donzige jongen.

Dan stuiten we op het Halve Zolenpad. Je kunt hier heerlijk fietsen, maar vroeger was dit een spoorlijn: de Langstraat-spoorlijn, in de volksmond ook wel Halve Zolenlijn genoemd. Deze bijnaam refereert aan de schoenenindustrie. Met deze spoorverbinding werd voornamelijk leer en aanverwante artikelen van en naar de Langstraat vervoerd. De spoorlijn loopt van Lage Zwaluwe, wat als overlaadpunt fungeerde voor de scheepvaart naar Rotterdam, via Waalwijk naar Den Bosch en werd geopend tussen 1886 en 1890. Er was tijdens de aanleg al rekening gehouden met een eventueel dubbelspoors maken van de lijn, wat nog te zien is aan de brugpijlers van de brug die we over gaan. Oorspronkelijk was deze brug rond de 880 meter lang en overspande de Baardwijkse Overlaat. Van de 53 overspanningen zijn er nog 10 intact. De pijlers zijn overwoekerd met planten zoals koninginnenkruid en springbalsemien. Langs het fietspad vinden we verder nog cichorei, een 30-120 cm hoge plant uit de composietenfamilie, met lichtblauwe lintbloemen die enkel in de ochtend geopend zijn. De gemalen wortels werden in de 19^e eeuw gebruikt als koffievervanger. Ook treffen we hier sint janskruid aan, wat vele medicinale toepassingen kent. Je kunt er zelfs de duivel mee verjagen, maar.... trap er niet op voor het slapengaan, want dan wordt je de hele nacht door elfen wakker gehouden! Verder vinden we nog hazenpootje, wat ook wel muizenklaver wordt genoemd.

Er vallen enkele spatjes regen, even gaan de paraplu's omhoog, maar al snel wordt het weer droog en probeert de zon door de bewolking heen te prikken. Precies op tijd, want daar staat een bankje op ons te wachten! Koffiepauze dus, en meteen de natuur om ons heen in de gaten houden, want wat vliegt daar? Een grote zilverreiger! Met zijn lengte van 85 tot 100 cm is hij zelfs nog iets groter dan de blauwe reiger, zijn spanwijdte is 145 tot 170 cm, voorwaar geen kleintje! In de nabijgelegen ondiepe plassen vindt hij voedsel genoeg, maar ook in de weilanden rondom. Hij leeft van vis, amfibieën, kleine zoogdieren en soms ook reptielen en vogels. Net als een

blauwe reiger staat hij langdurig roerloos of heel rustig wadend zijn kans af te wachten. Is zijn prooi dichtbij, dan spiest hij die aan zijn dolkvormige snavel. Hoog in de lucht horen we een buizerd roepen. De zon doet nu flink haar best en de eerste vlindertjes, twee geaderd witjes, komen tevoorschijn.

Het zit hier wel lekker, maar we moeten verder, over de dijk vol bloeiende planten. In de weilanden scharrelen verschillende blauwe reigers rond, ook op jacht naar iets eetbaars. Langs een bosrand vliegt het bont zandoogje. Nadat we enkele waterloopjes zijn overgestoken gaan we een smal bospaadje in met o.a. hennepnetel, smeerwortel, kamperfoelie met heerlijk geurende bloemen, moerasandoorn, vlier en lijsterbes die volop bessen dragen. We komen uit bij een zandafgraving, die 's zomers in gebruik is bij dagrecreanten. Er wordt ook gedoken, want de plas is behoorlijk diep. Niet alleen door meerkoetjes, maar bij het verlaten van de plas komen we ook een duiker tegen.

We steken de weg over en gaan dan via een klaphekje naar het Nieuwe Wiel of het Lange Wiel. Dit terrein wordt beheerd door mensen van het IVN.

Het paadje voert over mooie bloemrijke vlinderweilandjes omzoomd door meidoornstuiken. Hier treffen we het boomblauwtje en de citroenvlinder aan. Bij een poeltje bloeien kattenstaart en zeepkruid. Dan komen we bij het Lange Wiel, dat in de 18^e eeuw is ontstaan bij een dijkdoorbraak. Bij hoge waterstanden in de Maas stroomde het water naar de overlaat. Hierdoor ontstonden zogeheten spoelgaten, waarvan het fraaie Lange Wiel een overblijfsel is.

Bij het Lange Wiel verblijven heikikkers en kamsalamanders. Die zien we nu niet, maar wel een aantal mooie plantjes, zoals moerasvergeet-mij-nietje, wolfspoot en watermunt, waarvan we het blad fijnwrijven om de heerlijke pepermuntgeur op te snuiven. Om het wiel ligt een bos dat in de jaren '60 van de 20^e eeuw werd aangeplant en bestaat uit zomereik, Amerikaanse eik, populier en fijnspar. Het bos is rijk aan paddenstoelen, waarvan we nu enkel nog maar de aardappelbovist en de berkenzwam aantreffen. Omgevallen bomen mogen blijven liggen en worden door mosjes begroeid. Het is hier heerlijk vertoeven! Maar we moeten verder, door een tweede klaphekje naar het kanaal, waar we al snel bij de auto's arriveren, die door enkele knobbelzwanen zijn bewaakt gedurende onze wandeling. Nog een bakske koffie en dan gaat het weer huiswaarts.

Fia Grootzwagers

MEDEDELING CONTRIBUTIEBETALING

Beste leden,

Betreft de contributiebetaling over 2012.

Aangezien dit Hoefblad van december 2011 t/m februari 2012 loopt zit de eventuele contributienota niet bij dit Hoefblad.

U krijgt in januari 2012 een e-mail met de contributienota, indien uw e-mail adres bij mij bekend is.

Indien ik geen e-mail adres van u hebt, ontvangt u bij het volgende Hoefblad Maart 2012 een contributienota.

Graag de contributie in 2012 voldoen, niet in 2011 i.v.m. de jaarrekening.

Bedankt voor uw medewerking,

John van Meggelen
Penningmeester.

DE DULLAERT, EEN NATTE VLINDERTOCHT.

Maar onder het motto van: “als we niet gaan, zien we zeker niets”, gaan we toch maar. Wat we zagen? Lees verder!

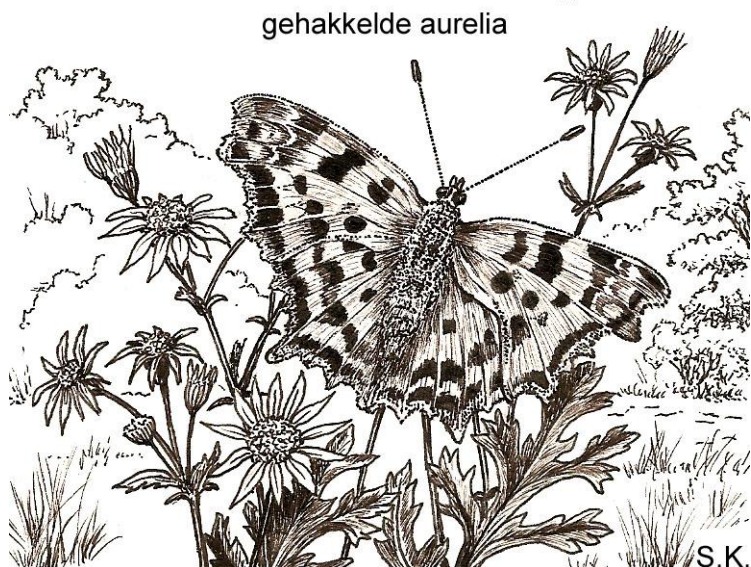
We gaan een wandeling maken op de Naad van Brabant, een strook die van Bergen op Zoom tot aan Den Bosch loopt op de overgang van de hoge zandgrond naar de klei van het dal van de Maas. Het regenwater dat op de hoge gronden valt en in de bodem zakt stroomt ondergronds richting de Maas, vermengt zich met mineralen en botst dan op de kleilaag. Op die overgang van zand naar klei komt het water omhoog. Dit kwelwater is verantwoordelijk voor een bijzondere plantengroei. Het water is kalkrijk en bevat veel ijzer, maar vrijwel geen fosfaat en stikstof. In het voorjaar kun je hier dan ook typische kwelplanten aantreffen, zoals dotterbloem, holpijp en de waterviolier die de sloten roze kleurt. Op de Naad van Brabant tussen Waspik en Waalwijk liggen als aan een kralensnoer een aantal “natte parels” waarvan we er vandaag één gaan bezoeken: het landgoed de Dullaert, één van de laatste gebieden die uit wildernis tot landbouwgrond is omgevormd. Om het landgoedkarakter weer enigszins in oude luister te herstellen zijn verschillende fraaie hekken geplaatst zoals dat vroeger ook was. Vóór één van die hekken starten we onze wandeling.

Zo, met dit in ons achterhoofd gaan we op pad. Allereerst wandelen we door een populierenbos, of wat daar nog van over is. Er zijn enkele jaren geleden veel bomen geveld, zodat er nu meer zon op de bodem kan komen en zich andere planten en struiken kunnen vestigen. Zo zien we hier o.a. veel koninginnenkruid, een erg goede nectarplant voor vlinders. Op de engelwortel zit een schorpioenvlieg, het achterlijf van het mannetje ziet er net zo uit als bij een schorpioen, vervaarlijk gekromd maar totaal onschuldig. Even verder de berenklauw, de schermbloemen lijken heel veel op die van de engelwortel, en we deden even een spelletje “zoek de verschillen”. Andere planten die we hier aantreffen zijn smeewortel, dagkoekoeksbloem, harig wilgenroosje, kattenstaart, braam, grote klis, allemaal zeer nectarrijk.

braam

De eerste vlinders dienen zich dan ook aan: enkele klein geaderde witjes en een gehakkelde aurelia, die de eitjes afzet op de hop die zich hier veelvuldig omhoog slingert. Ook de brandnetel dient als waardplant. De rupsen van deze vlinder leven op de bovenkant van de bladeren, waar ze niet opvallen, want ze hebben een uitstekende schutkleur, ze lijken op een vogelpoepje! De vlinder vliegt van maart tot oktober in 2 elkaar overlappende generaties per jaar. Het exemplaar dat we nu zien overwintert als vlinder vlak bij de grond, bijvoorbeeld onder boomwortels, tussen takkenbossen of afgefallen blad, of in een holle boom. Op de eerst mooie lentedag van 2012 komt hij vast weer tevoorschijn!

Minder mooi, hoewel het fraaie bloemen zijn, is het verschijnen van de reuzenbalsemien. Een passerende dame was trots op deze nieuwe soort, maar wij zien hem toch liever niet. Met zijn meters ver weg springende zaden verovert hij in korte tijd het terrein en andere planten krijgen geen kans meer. Door het vochtige elzenbroekbos, waar we naast vele varens ook een vliegenzwam zien, voert de wandeling ons naar een akkertje, dat kennelijk nog niet van SBB is. Vroeger stond hier ook een huis, er zijn nog restanten van gemetselde hekpalen te zien. Op de hoek een enorme populier, een grensboom. En weer zo'n fraai rood-wit geschilderd hek, waar we doorheen gaan om terecht te komen in een eldorado voor vogels: er groeien hier veel besdragende bomen en struiken, o.a. vlier, mei-

doorn, braam en lijsterbes. Een paardenbijter rust even uit van zijn jachtpartij op kleine insecten en laat zich bewonderen door ons. Het is een grote, zeer algemene libel van stilstaande en zwak stromende wateren met een rijke moerasvegetatie, hij vliegt van begin juli tot in november en is vooral in de middag actief. Vaak zie je ze jagend in groepen langs bosranden af scheren.

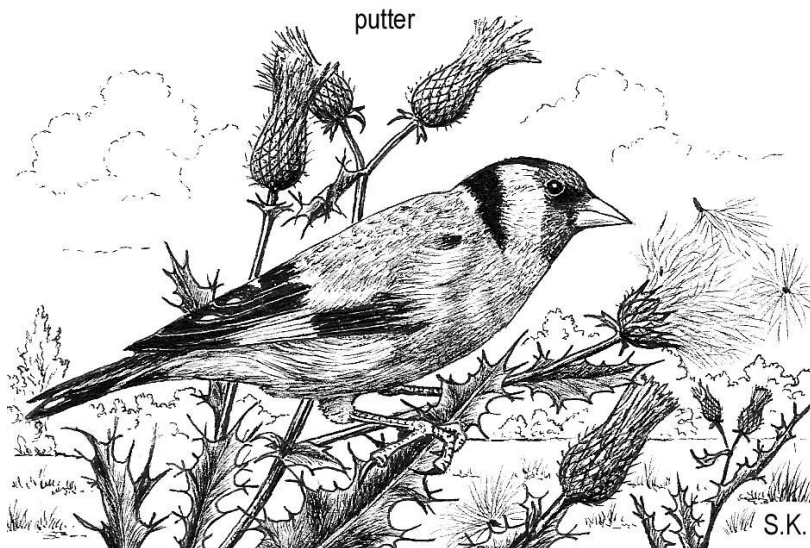
En dan komen we terecht in een stukje slagenlandschap. Het ontginningspatroon met lange rechte stroken grond is ongeveer 700 jaar geleden ontstaan in de tijd van de vervening. Oorspronkelijk was dit gebied één groot moeras. Graaf Willem III van Holland gaf stukken van de wildernis uit om te ontginnen. Deze werden een hoeve of slag genoemd. Men had het “recht van opstrek” in de richting van de Maas. Eerst werd het veen afgegraven, daarna ging men hier boeren. Vlak bij huis (Sprang-Capelle) lagen de akkers, verder richting de Maas de weilanden en hooilanden. Vooral de natte hooilanden hadden een rijke, gevarieerde plantengroei en waren broedgebied voor vele weidevogels. Door vererving werden de percelen steeds smaller, waardoor de slagen ontstonden. De percelen werden door sloten, omzoomd door elzen, van elkaar gescheiden om het vele grondwater af te voeren. De elen werd aangeplant om de slootkant te verstevigen, het blad vormde een prima bodemverbeteraar. De elen leverde bovendien boerengeriefhout en brandstof voor de bakkers-oven (musterd).

Plotseling staan we oog in oog met een kudde.... Ja, wat zijn het eigenlijk, schapen of geiten? En hebben ze nu 4 horens, zien we dat goed? Even googlen thuis: het blijken Hebridean oftewel Saint Kilda schapen te zijn, een van oorsprong Schots schapenras wat ingezet wordt bij het beheer van natuurgronden. Ze moeten de “probleemonkruiden”, zoals distels, brandnetels, zuring en bramen, beheersbaar maken. Ze zouden zelfs zonder nadelige gevolgen het giftige jakobskruid kunnen eten. Verder heeft het vlees van dit schapenras een specifieke wildsmaak, dus de volgende keer dat U lam eet..... Het is een zeldzaam ras, een hard schaap dat kan overleven op arme grond. Zowel mannetjes als vrouwtjes hebben 2 tot 6 horens die links en rechts symmetrisch zijn. Bij mannetjes kan de hoorn zelfs tot 1 ¼ krul draaien! De kudde doet haar werk goed, en houdt de begroeiing aardig in toom, zelfs de kale jonker knabbelen ze zonder mankeren op.

Door een hekje belanden we op de weg die we hier even volgen. In de sloot vinden we de grote lisdodde (rietsigaar) en zwanenbloem, die in Nederland wettelijk beschermd is. De vorm van de stampers van de bloem lijkt sterk op sierlijke zwaantjes, waar de plant zijn naam aan dankt. Hij groeit vaak in sloten die jaarlijks geschoond

worden, heeft echter niet veel te lijden van deze schoonmaakbeurt omdat zo zijn leefmilieu in stand wordt gehouden. In het weiland is een blauwe reiger op zoek naar voedsel, mollen misschien? Want die zitten hier volop getuige de vele molsgangen of “ritten”, deze worden vaak door jonge mollen gebruikt op hun ondergrondse voedselstrooptochten.

Linksaf langs het bos waar ook weer flink gekapt is, helaas is daardoor het bont zandoogje sterk afgenomen in aantal, tja, “ieder voordeel heb se nadeel.....”. De vogeltjes zijn nog wel alom aanwezig, we horen en/of zien o.a. putter, zwartkop (wist U, dat hij ook bessen eet?), pimpelmees, boomkruiper, houtduif en rietzanger.

En dan bij het bankje, waar ik het zonnetje had besteld, gaan de regengaatjes voorgoed open vandaag. Onder moeders paraplu pauzeren we eventjes, maar dan gaat het weer verder, het pad op naar de voormalige vogelkijkwand. Volop koninginnenkruid vormt hier bij droog weer een ware nectarkroeg. Ook hier vliegen ondanks de regen nog enkele witjes, een bont zandoogje en zien we een water-snuffel. Even kijken bij het bruggetje over het Zuiderafwateringskanaal, zo'n 100 jaar geleden gegraven bij de aanleg van de Bergsche Maas om het gebied beter te kunnen ontwateren. Het kanaal trekt nog altijd veel grondwater weg, nadelig voor de levenskansen van

bijzondere planten, maar zonder kanaal was er geen landbouw mogelijk.

We keren terug op onze schreden en komen dan bij de 6 petgaten die hier zijn gegraven voor nieuwe natuurontwikkeling, om het verlandingsproces weer op gang te brengen. Krabbenscheer, blaasjeskruid, fonteinkruid, slangenwortel, waterlelie, gele plomp, waterdrieblad, enz., samen vormen zij trilveentjes, die men vroeger ook wel “papieren zolders” of “waggelbedden” noemde. De oeverbegroeiing vormt een ideaal leefgebied voor vele libellen en waterjuffers die ons verbazen met hun vliegkunst. Het gebied is ook erg in trek bij vele vogelsoorten, er is dan ook pas een nieuwe vogelkijkhut gebouwd die prachtig uitzicht biedt over de plassen. We noteren meerkoet, wilde eend, knobbelzwaan, grote bonte specht (die laat zich heel mooi zien, hamerend op een dode boom), boerenzwaluw, enz. De sloten zijn vol gegroeid met grote waterweegbree en kikkerbeet. Het wordt even droog en tientallen witjes komen tevoorschijn, fladderend van bloem naar bloem om energie op te doen. In een boom vier aalscholvers, een buizerd vliegt over, en dan het klapstuk, al is het dan geen vlinder: 3 ooievaars vliegen over, toch altijd weer iets bijzonder om te zien! Ook zien we nog een ietwat groot uitgevallen wilgenroosje: een dame die onder een knotwilg staat te schuilen voor de alweer neerplenzende regen. Ondanks de regen blijven de witjes rondfladderen in de nectarkroeg, maar ook wij gaan op zoek naar een kroeg om bij een kop koffie en overheerlijke apfelstrudel bij te komen van deze natte vlindertocht, die toch alleszins de moeite waard was!

Fia Grootzwagers

AGENDA ALGEMENE LEDENVERGADERING 2012

Op **donderdag 2 februari** vindt deze vergadering plaats in de Cammeleur, Hoge Ham 126 te Dongen. Graag willen wij u uitnodigen tot het bijwonen van deze bijeenkomst, om uw wensen kenbaar te maken en mee te praten over het doen en laten van onze vereniging.

De vergadering begint om 20.00 uur; zorg dat u op tijd aanwezig bent.

De agenda:

1. Opening van de vergadering door de voorzitter.

2. Behandeling van de notulen van de algemene ledenvergadering van 2011.
3. Behandeling van de ingekomen stukken.
4. Het jaarverslag van 2011 wordt voorgelezen.
5. Het jaarverslag van de penningmeester wordt voorgelezen.
6. De kascontrolecommissie doet verslag van haar bevindingen.
7. Benoeming van de kascontrolecommissie 2012.
8. Voorziening in vacatures door aftreden van bestuursleden.

De volgende personen zijn volgens het rooster aftredend: Christ Grootzwagers, Marie José van Gestel en Anton Staps. Zij stellen zich herkiesbaar namens het bestuur. Verder heeft Koos Leemans te kennen gegeven zijn bestuursfunctie neer te leggen. Op grond van de statuten kunnen uit de algemene ledenvergadering tegenkandidaten gesteld worden. De namen van deze kandidaten, gesteund door tenminste 10 leden, moeten schriftelijk bekend worden gemaakt aan het bestuur, uiterlijk voor aanvang van de vergadering.

9. Behandeling van de begroting voor het lopende boekjaar.
10. Bespreking van de plannen voor het jaar 2012, eventueel behandeling van voorstellen vooraf gedaan door de leden.
11. Vernoeming van de jubilarissen.
12. Rondvraag.
13. Sluiting van de vergadering door de voorzitter.

VOORSTELLEN EN WENSEN

Natuurlijk is de vergadering er voor u allen; daar kunt u uw voorstellen kwijt, maar toch zouden wij als bestuur het op prijs stellen als u vooraf uw wensen al kenbaar zou willen maken bij het bestuur, zodat het één en ander vooraf besproken kan gaan worden en wij het antwoord op uw vragen of voorstellen tijdens de vergadering al kunnen geven.

Zet uw voorstellen voor tochten, diaprogramma's, films enz. op papier en wilt u zelf ook eens wat presenteren, maak dit dan zo spoedig mogelijk kenbaar aan het bestuur. Wij staan open voor al uw suggesties.

DE BLAUWE KAMER EN HET MARKDAL 13-11-2011

Alweer de Blauwe Kamer zult u misschien denken, immers in het vorige Hoefblad stond ook al een artikel onder deze naam. Nou u kunt gerust zijn: het betreft hier een ander gebied, ditmaal bij Breda.

Met onze gids Jos van Dongen vertokken we voor een mooie wandeling bij het parkeerterrein van café de Kogelvanger. Tegenover deze locatie bevindt zich het prachtige natuurgebied De Kogelvanger. Voor de hoge wal die vroeger diende als kogel opvanger van het militair oefenterrein, ligt een Houtvijver. Deze vijver wordt gebruikt voor het 'inwateren' van boomstammen. Dikke stammen van dennen of eiken worden gekapt en in de vijver gegooid en blijven daar één tot twee jaar drijven. Door het 'wateren' trekt het hout niet krom en kunnen insecten de stam niet aantasten. In de vijver bevinden zich mooie lelies en er leven schildpadden en verschillende soorten libellen, kikkers en salamanders.

Dit even ter verklaring van de naam van het café, natuurlijk hebben we deze plek ook even bekeken.

Eerst echter vertelde Jos wat over de geschiedenis van het te bezoeken gebied. We liepen naar de Blauwe Kamer, dit landgoedje bestaat uit bos en cultuurland, te weten kleine, door houtwallen omgeven akkertjes. Van zuid naar noord voeren statige lanen. Aan de helaas gekanaliseerde Mark liggen natte graslanden met leuke plantensoorten als egelboterbloem, moerasmuur en pijptorkruid. Wij zagen onder andere: vliegenschwam, rode koolzwam, eek-

hoortjesbrood en enkele parasolzwammen. Er hing een heel aparte sfeer, het was wat nevelig en dat geeft in combinatie met de herfstkleuren en ritselende blad op de grond een apart gevoel, waar je als natuurliefhebber van kunt genieten. Langs enkele mooie boerderijen ging het richting de Mark.

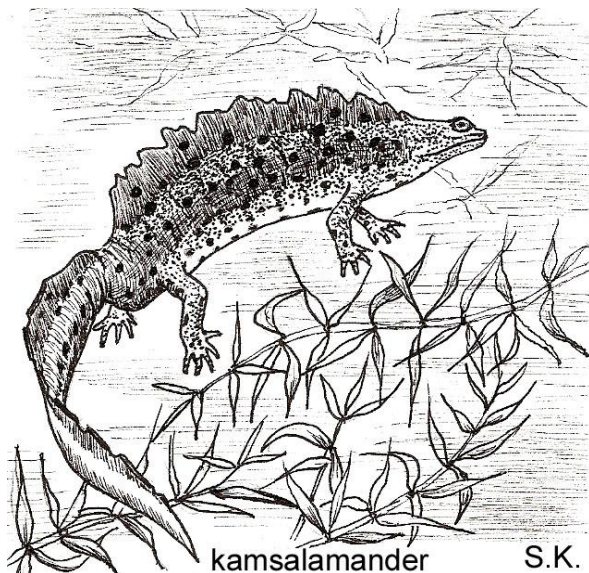
Eind jaren zestig van de vorige eeuw is de rivier Mark gekanaliseerd. Dit gebeurde om wateroverlast te voorkomen, Jos had dit zelf ook nog wel meegemaakt. De Mark behoort tot de categorie van de zogenaamde laaglandbeken (beken die ontstaan door samenvloeiing van vele kleine waterloopjes). De Mark ontspringt als beek bij het Belgische plaatsje Koekhoven en komt bij Strijbeek ons land binnen. In haar loop neemt zij zowel in België als in Nederland het water van talrijke beken op. De rivier leverde de oeverbewoners in het verleden veel vis, maakte scheepvaartverkeer mogelijk en liet diverse watermolens draaien, maar bezorgde hen ook veel wateroverlast. In tijden van zware regenval en bij hoge vloed, kwam al het aangrenzende land soms langdurig onder water te staan. In 1828 werden er bij de monding te Dintelsas sluizen geplaatst, waardoor de rivier afgesloten werd van zee.

Maar ook bij dreigend oorlogsgevaar liep het land ten zuiden van Breda onder water, nadat de grote militaire inundatiesluis van deze vesting was afgesloten. Bij de ontmanteling van de vesting Breda, na 1870, behoorde dit definitief tot het verleden. In 1968 werd begonnen met de normalisering van de rivier (bochten werden afgesneden, de rivier werd aanzienlijk verbreed en uitgediept en er werden stuwen gebouwd), waarmee de overlast als gevolg van overvloedige regenval grotendeels werd opgeheven. Aan de oude meanders is nog goed te zien hoe de situatie voor deze tijd is geweest. Ook de landbouw had er veel baat bij.

Sinds 2004 meandert de Mark weer. En is het Markdal een natuurontwikkelingsgebied met volop mogelijkheden om te wandelen en te fietsen.

We wandelden een stuk langs het water en keerden terug naar het bos. Vervolgens staken we de Galderseweg over, om zo bij een picknickplaats te belanden, alwaar we een korte pauze inlasten. Even later maakte Jos ons lekker met de legende van de verloren kist met goud, een oud verhaal uit de tijd dat er nog een uitgestrekte heide lag, waar later het Mast-

bos werd aangelegd. Het gebied achter de hoge wal van de Kogelvanger was nog niet zo lang geleden een omgeving met een ander karakter. Jos vertelde dat hij in deze omgeving zijn eerste treden zette in de natuur. Er lagen kleinschalige akkertjes en weiden, die doorsneden werden door talloze sloten.

Hier kwamen toen al vele amfibieën voor, als kikkers, padden en salamanders, de laatste soort trok de aandacht van Jos.

Toentertijd mocht je deze beestjes nog vangen en Jos nam er enkele mee en nog steeds

kweekt Jos salamanders, hij weet er dan ook heel veel van. De akkertjes en weiden hebben hier plaats gemaakt voor enkele grote vennen, die gelukkig nog steeds rijk zijn aan amfibieën. Langs de hoge wal, welke de kogels van het oefenende leger moest opvangen, liepen we terug naar het startpunt, waar we nagenoten van een lekker warm bakske.

Jos bedankt nog voor de boeiende uitleg en de terugblik in de tijd. Langs het prachtige kasteel Bouvigne reden we weer huiswaarts, helaas wordt het mooie landschap hier wreed verstoord door het in mijn ogen oerlelijke kantoorgebouw van het Waterschap; hoe dit daar terecht is gekomen is een heel andere historie.

Christ Grootzwagers.

PROGRAMMA

Donderdag 8 december: Videopresentatie door Christ Grootzwagers, met medewerking van Hanny Oerlemans en de helaas overleden Harrie Marcelis. Op de eerste plaats een lentewandeling door Gorp en Roover, waarbij Jan Vrinten optreedt als gastgids. De tweede film neemt ons mee naar een zomerwandeling over de Kampinaheide, met Wim Blankers. Na de pauze krijgt u een winterfilm te zien, welke afgelopen jaar gemaakt is in Boswachterij Dorst, Huis ter Heide enz. De presentatie vindt plaats in de filmzaal van de Cammeleur, Hoge Ham 126, aanvang 20.00 uur.

Zondag 11 december: Autotocht van een halve dag naar de Kampina.

We bezoeken een gedeelte van dit uitgestrekte natuurgebied en wel het dal van de Beerze. Langs deze beek is veel aan natuurontwikkeling gedaan en het resultaat mag er zijn! Onze gidsen zijn Jan Vrinten en Christ Grootzwagers.

We vertrekken om 8.30 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 6 december 20.00 uur.

Zaterdag 17 december: KERSTMORGEN.

Net als voorgaande jaren bent u uitgenodigd voor de gezellige kerstochtend. Door het verdwijnen van de ruimte van de PIJP, vindt de ochtend plaats op en andere plek. We houden de kerstviering dan ook in de bovenzaal van de Koninklijke Harmonie Musis Sacrum, een ruimte waar nog meer mensen in passen. Voor de rest blijft alles hetzelfde, een hapje, een drankje enz. Natuurlijk houden we ook weer de traditionele kerstloterij. **LET OP: DE ZAAL IS OP DE BOVENVERDIEPING EN ER IS HELAAS GEÉN LIFT.**

Het adres: Julianastraat 122, parkeren achter het gebouw, advies: kom te voet of op de fiets indien mogelijk.

Aanvang 10.00 uur tot ongeveer 13.00 uur.

Zondag 8 januari 2012: SNERTWANDELING: Autotocht van een halve dag naar Plantloon bij Waalwijk. Het Galgenwiel is

ontstaan op 4 maart 1658 door een dijkdoorbraak door de Hoevenaarsdijk en Meerdijk, bij het huidige café het Galgenwiel. Hier leggen we uiteraard aan voor de traditionele snert met roggebrood en spek.

We vertrekken om 10.00 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 3 januari 20.00 uur.

Dinsdag 17 januari: Videopresentatie door Hanny Oerlemans. Ditmaal gaat het over een gedeelte van Wallis (Zwitserland), en wel het Val d'Anniviers. Met schitterende landschappen, vlinders, planten, gemzen, edelherten, steenbokken enz. De presentatie vindt plaats in de filmzaal van de Cammeleur, Hoge Ham 126, aanvang 20.00 uur.

Zondag 22 januari: Autotocht van een halve dag naar het landgoed de Hoevens bij Alphen. Dit landgoed is in particulier bezit, het wordt duurzaam beheerd. Het 190 hectare groot gebied bestaat uit graslanden, akkers, houtwallen en lanen, met monumentale boerderijgebouwen, een zeldzaam Kempisch coulissenlandschap. Verder ligt hier ook het Ooievaarsnest, een bezit van Brabants Landschap. De gids van deze tocht is Jos van Dongen.

We vertrekken om 8.30 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 17 januari 20.00 uur.

Donderdag 2 februari: **ALGEMENE LEDENVERGADERING.**

Deze vindt plaats in de grote zaal van de Cammeleur, Hoge Ham 126. U bent natuurlijk allen weer van harte welkom, wij zorgen voor de koffie met wat lekkers en u hopelijk voor voldoende spreekstof. Zie ook de agenda en uitnodiging elders in dit Hoefblad.

Aanvang 20.00 uur in de benedenzaal.

Zondag 5 februari: Autotocht van een halve dag naar het landgoed Oosterheide, een bezit van Natuurmonumenten. Eind negentiende eeuw is het beplant met bos. Bij de aanleg werden zeventig verschillende boomsoorten gebruikt. Het bos

maakt daardoor een parkachtige indruk. Onze gidsen deze dag zijn Jan Jansen en Fia Grootzwagers.

We vertrekken om 8.30 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 31 januari 20.00 uur.

Zondag 19 februari: Autotocht van een halve dag naar Huis ter Heide. We wandelen door het Noordelijk gedeelte en starten bij het St. Annapaadje, lopen langs houtwallen, weiden en bosjes. Vervolgens gaat het richting de oude beukenlaan, die gerestaureerd wordt, diverse beuken zijn er inmiddels aangeplant. Natuurlijk hopen we de Schotse Hooglanders tegen te komen. Uw gids is Christ Grootzwagers

We vertrekken om 8.30 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 14 februari 20.00 uur.

Donderdag 23 februari: Digitale fotopresentatie, gepresenteerd door Wim Tuytelaars. Het voornaamste thema is: de geboorte van een vogels is een wonder. De serie heeft dan ook als titel: Wonderlijke natuur in Nederland. De passie van Wim is vogels volgen, hij heeft deze keer vele beelden van jonge vogels. Voor de niet-kenner is het vaak een raadsel wat je ziet, jonge vogels op naam brengen is moeilijk. Verder zult u kunnen genieten van sfeervolle natuurbeelden..

De presentatie vindt plaats in de filmzaal van de Cammeleur, Hoge Ham 126, aanvang 20.00 uur.

Zondag 4 maart: Autotocht van een halve dag naar de Duikse Hoef. Het gebied is gelegen naast de Efteling, die ook de eigenaar is van de grond. De nieuwe naam van het gebied wordt het Loonsche Land, hier moet het landschapstype van rond 1850 terug keren, een uitgestrekte heidevlakte, met de historische schaapsput en de lanenstructuur. Jan Vrinten en Christ Grootzwagers zullen u er meer over gaan vertellen.

We vertrekken om 8.30 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 28 februari 20.00 uur.

Zondag 18 maart: Autotocht van een halve dag naar Vrachelen bij Oosterhout, gids is Jan Jansen.

Leden en niet-leden, die zich eenmaal hebben opgegeven voor één van de tochten van Ken en Geniet, dienen de aan deze tocht verbonden kosten te voldoen. Dit geldt ook als men door omstandigheden niet met deze tocht mee kan gaan, tenzij een ander de plaats van hem/haar overneemt.

Wie zich via e-mail opgeeft bij Marie-José krijgt altijd een bevestiging toegestuurd. Indien dit niet het geval is, mogelijk door vakantie, dan graag alsnog bellen naar Ad en Lenie.

OPGEVEN VOOR DEZE EXCURSIES KUNT U BIJ:

Ad en Lenie Leeggangers, Roeloff van Dalemstaat 50,
tel. 0162-313858

En bij:

Marie-José van Gestel, Hubertusstraat 9, tel. 0162-322316

Of (mobiel) 06-10120230

Of via e-mail: mjvangestel.burmanje@home.nl

MEDEDELINGEN

Als nieuw lid heten wij van harte welkom:

Mevr. M. van Dongen, Kleindongenseweg 75, Dongen;

Dhr. P.N. Emmen, Hoge Ham 47, Dongen;

Mevr. A.E.A.M. den Boer, van Kinsbergenstr. 35, Dongen;

Dhr. L. van de Broek, Gasthuisstraat 57, Kaatsheuvel;

Mevr. M. Mikslajczyk, Leijzenstraat 19, Oosterhout.

*Het bestuur en het redactieteam van
Ken en Geniet wensen alle leden en hun gezin
Prettige Kerstdagen en een
gezond en voorspoedig 2012 toe*

LIDMAATSCHAP "KEN EN GENIET" per 1 januari 2012:

De CONTRIBUTIE bedraagt voor leden € 14, - per jaar.
Bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar wordt € 1,25 per maand berekend.

Jeugdleden (14-16 jaar), huisgenoten en 65-plussers betalen € 12, - per jaar; bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar betalen zij € 1,25 per maand.

De minimum donatie voor begunstigers bedraagt € 12, - per jaar, wanneer zij het verenigings tijdschrift wensen te ontvangen.

De contributie nota over 2012 ontvangt u in januari per e-mail of in maart in uw brievenbus.

Contactpersonen werkgroepen:

Uilenwerkgroep:	Thieu Verharen Stevenshof 13, 's Gravenmoer Tel. 0162-315480
Nestkastenwerkgroep:	Koos Leemans Hertog Janstraat 14, Dongen Tel. 0162-315924
Vogelwerkgroep:	Leo Reijnierse Kard.v.Rossumstraat 52, Dongen Tel. 0162-316475
Vlinderwerkgroep:	Fia Grootzwagers Triangelaan 17, Dongen Tel. 0162-315404
Natuurtuin Kandoel:	Peter Verschure Groenstraat 11a, Dongen Tel. 0162-313297 Anton Staps Dongenseweg 7, Kaatsheuvel Tel. 0416-273332

Copy voor het volgende Hoefblad kunt u inleveren vóór 1 februari a.s. bij het redactie-adres: **Tijdelijk bij Christ Grootzwagers, Kamilletuin 6, 5103CB te Dongen.** Ook is het mogelijk uw copy via e-mail te versturen, **GRAAG ALS BIJLAGE VERZENDEN, ALS WORD BESTAND.** Het e-mail adres is: accm.aarts@home.nl

De dans en cabaretvereniging **“de Dorsvlegels”** vieren dit jaar hun vijftig jarig jubileum.

50 actieve jaren met prachtige optredens in onze regio en daar buiten. Maar ook voor de Dorsvlegels gaan de jaren tellen, dus hebben ze in goed gezamenlijk overleg besloten, dat ze hun klompen aan de wilgen hangen.

Maar dit willen ze niet ongemerkt voorbij laten gaan, dus bent u bij deze uitgenodigd, om aanwezig te zijn bij hun afscheids-optreden, ook vrienden en bekenden zijn van harte welkom.

Dit gratis laatste optreden wordt gehouden in de Cammeleur op woensdagmiddag 30 november, aanvang 14.00 uur tot 17.00 uur.

Zij hopen met ons een prachtige laatste middag te mogen verzorgen, om met ons terug te kijken in de tijd (tijd van toen) met veel nostalgie.... En Brabantse humor, sketches, dans en muziek.

Voorzitter Peter Verschure rekt op uw komst!!

DE WINTER KOMT ERAAN

Als u dit leest is het best mogelijk dat het land getooid gaat onder een laag sneeuw. We hebben dit de laatste winters meerdere keren mee mogen maken. Voor de natuurliefhebber is dit een prachtig gezicht, zeker als de zon ook eens wil doorbreken.

Of als er in de ochtend na mist de rijp aan bomen en struiken hangt, dat is dan genieten geblazen.

Echter niet iedereen is van de winter gediend; oudere mensen hebben er meestal toch wel moeite mee, het is koud en vaak glad, zij moeten er niet aan denken.

In de natuur is dat ook zo. Sommige dieren en vogels zijn erop voorbereid, andere komen bij winterse omstandigheden in de problemen. Vaak betreft het vogels, die door de gematigde winters van de laatste decennia niet meer op trek gaan; deze hebben bijzonder veel te lijden van strenge kou.

Als er sneeuw ligt, valt het vaak nog wel mee: sneeuw isoleert goed en de bodem is dan toch nog zacht. Met open vriesweer en wind echter is de grond keihard en insecten e.d. zijn voor veel vogels niet bereikbaar. Juist in deze omstandigheden vallen er vaak slachtoffers; tja dit zijn over het algemeen de zwakste vogels, een natuurlijke selectie vindt plaats.

Natuurlijk is het dan goed voor onze tuinvogels, dat we wat bijvoeren. In tegenstelling tot wat men vroeger adviseerde, mag dit het gehele jaar door plaats vinden. Voer wel met verstand, dus vooral bij slechte omstandigheden.

Overigens u helpt de vogels het beste, door zo min mogelijk te doen in uw tuin. Zij houden van een rommelige tuin, niet zo zeer om het uitzicht, maar hen is het te doen om de gasten. Tuinen waar bladeren blijven liggen, al is het maar in een hoop op een verloren hoekje, zijn aantrekkelijk, want tussen de bladeren zit altijd wel iets te eten: zaden, maar vooral insecten. Hetzelfde geldt voor snoeihout. Snoeien is vaak een noodzakelijk kwaad, maar kan een stimulans zijn voor de natuurwaar-

den van uw woonomgeving, mits u het gesnoeide hout niet in zijn geheel verwijdert. Maak maar eens een hoop met klein gemaakt snoeiafval en gooi dit achter wat struiken. Al snel zult u zien dat deze hoop bezocht wordt door vogels, maar mogelijk ook andere dieren. Zeker als uw tuin in open verbinding staat met uw leefomgeving, is het wel mogelijk dat een egel uw hoop als slaapplek zal verkiezen. Maar ook muizen, wezel, kikkers en padden hebben baat bij wat schuilgelegenheid.

Zeker als u de gelukkige bezitter bent van een vijver, dan is een dergelijke hoop een must, want bij een vijver horen ook de bewoners van het water. Vaak zijn dit maar tijdelijke bewoners, die in de winter de vijver verlaten. Padden en soms ook kikkers zijn maar wat blij als ze buiten de vijver een verlaten muizenholletje kunnen bemachtigen om lekker warm en aantrekkelijk veilig de winter door te komen.

Voor een goede overwintering in de vijver moet de vijver minimaal 80 cm diep zijn. In de vrije natuur overwinteren sommi-

ge amfibieën vaak in een laagje modder op de bodem. Omdat dit in de meeste vijvers niet mogelijk is, zorgt u voor andere goede plekken om te overwinteren. Plaats stapels stenen of dakpannen op de bodem, waarmee u zorgt voor donkere schuilplaatsen. Ook ander materiaal zoals stenen buizen met een diameter van 5-10 cm, die u diagonaal op de bodem plaatst, worden graag door de amfibieën als overwinteringplek gebruikt. Belucht u de vijver goed in de winter en houdt een deel van het wateroppervlak ijsvrij zodat de overwinterende kikkers en salamanders niet sterven door giftige bodemgasen. Iedere winter ontvangen wij meldingen van mensen die soms wel tientallen dode kikkers aantreffen.

Soms denkt men dat de kikkers zijn bevroren, ziek zijn geworden of dat het kwam doordat er teveel kikkers in de vijver aanwezig waren. Hoewel de oorzaak wel indirect met aanhoudende en terugkerende vorst te maken heeft, zijn ze niet als rechtstreeks gevolg van bovenstaande oorzaken gestorven. Vaak is het een kwestie van teveel bodemslib dat, ook onder het ijs, wordt verwerkt door bacteriën. Bij dit proces wordt veel zuurstof gebruikt waardoor de overwinterende kikkers verstikken. Om dit te voorkomen, is het van groot belang om het overtollige bodemslib te verwijderen tijdens het najaarsonderhoud van de vijver. Dit voorkomt niet alleen de dood van de kikkers door zuurstofgebrek, maar zorgt er ook voor dat het minder aantrekkelijk wordt om in de vijver te overwinteren en de kikkers een overwinteringplek in de tuin zullen zoeken.

De kikkers en salamanders die op het land overwinteren, kruipen in de herfst uit de vijver en zoeken een goede plek op het droge. Dit zijn meestal vochtige plekken of plekken met een nagenoeg ondoordringbare plantenbegroeiing. U kunt deze plekken zelf in uw tuin creëren door stapels brandhout, steen, dakpannen of ander materiaal in de buurt van de vijver aan te brengen. Ook kunt u buizen van 5-10 cm schuin in de grond graven en afdekken met bladeren.

Verder zijn bossen snoeihout geschikt, de composthoop of door u zelf gemaakte kuilen die zijn afgedekt met takken, bladeren, gemaaid gras of iets dergelijks. Het maakt eigenlijk niet zoveel uit, als de dieren zich maar kunnen verstoppen in een donker holletje. Begint u wel ruim op tijd met het maken van

deze voorzieningen omdat de diertjes in de nazomer al aan land gaan.

Salamanders overwinteren in principe aan land, maar er zijn uitzonderingen. Sommige kamsalamanders leven namelijk hun hele leven in het water. Ook zijn de larven van deze soort soms niet eerder dan in het tweede levensjaar helemaal ontwikkeld en verlaten ze dan pas het water. Een enkeling blijft zijn hele leven lang 'larve', dus met uitwendige kieuwen zonder longen te ontwikkelen. Dit wordt neotenie genoemd, een verschijnsel dat voorkomt bij de kleine watersalamander en de Alpenwatersalamander. U ziet, daarom is het voor salamanders belangrijk om zowel op de bodem van de vijver, als in de tuin rond de vijver, voorzieningen te treffen zodat ze kunnen overwinteren.

Ook voor de kikkers is het nodig om zowel in de vijver als op het land voorzieningen te treffen voor overwintering. De groene kikker en de kleine groene kikker overwinteren namelijk in het water en de bruine kikker en de heikikker overwinteren op het land. Simpel gesteld, als u dus geen voorzieningen treft voor overwintering op de vijverbodem, zult u nooit groene kikkers in uw vijver aantreffen die voor een langere tijd blijven. Wist u overigens dat, als u de tuin ontdoet van uitgebloeide stengels, u ook een grote hoeveelheid insecten opruimt? Vaak gebruiken larven, kleine rupsjes en kleine insecten als het lieveheersbeestje holle stengels om de winter door te komen; laat deze stengels dus liever staan. Berijpt vormen ze bovendien een schitterende decoratie. Ruimt u ze toch liever op, dan zou het goed zijn als u deze stengels ook op een hoop gooit tussen of achter de struiken. Het materiaal blijft dan in uw tuin en in het vroege voorjaar kunnen de insecten hun schuilplaats verlaten. Het restmateriaal vormt zich om tot compost. U blij met gratis mest, de insecten blij met een prima overwinteringsplaats en de vogels blij, want zij zullen genoeg voedsel kunnen vinden.

Bij een strenge winter is het voor de natuurliefhebber haast een plicht de vogels bij te voeren. Dat kan op allerlei manieren, het gemakkelijkst door strooivoer uit te strooien op de grond, maar beter is het te voeren vanaf een voedertafel. Dit kan eenvoudigweg een plank opgehangen aan een touw zijn, maar luxer en beter voor de vogels is een voedertafel met

dak: het voer blijft droog en zal zodoende niet gaan schimmelen. Een voertafel is simpel te maken, twee planken boven elkaar is al genoeg. Natuurlijk mag het ook wat luxer, echter voor de vogels is de voedselvoorziening het belangrijkste en een juiste standplaats. Liefst bij wat struiken, een heg of een boom, zodat vogels bij gevaar kunnen vluchten. Want waar gevoerd wordt, daar kan men ook de vijand van de vogels aantreffen. De sperwer houdt zich graag op in de nabijheid van een voederplek, hij heeft immers ook honger en een groep vogels die kibbelt op een voedertafel is voor hem of haar een makkelijke prooi; tja ook deze vogel moet de winter door komen.

Meer storend zijn onze huisdieren, met name katten en poezen. Ook zij zien uw voertafel als prima plaats om toe te slaan. Hebt u zelf een dergelijk huisdier, doe hem of haar dan een zogenaamd kattenbelletje aan; vogels horen het geluid en krijgen de kans te ontsnappen. Bij de bouw van een voertafel kunt u ook daarmee rekening houden, door de afstand tussen dakrand en onderplank klein te houden, zodat het voor onze rovers niet mogelijk is op de tafel te springen.

Wat kunt u zoal voeren? Dat is zeer divers, van broodkruimels (liefst bruin brood), valfruit, onkruidzaad en kaaskorstjes, tot gewelde krenten, rozijnen en ongekookte havermost. U zult zien dat elke vogelsoort een bepaalde voorkeur heeft. In de meeste winkels is van alles te koop, zelfs gedroogde insecten, vaak verwerkt in vet, maar ook zelf kunt u een menu samenstellen van ongebrande pinda's, pindakaas en hazelnoten en wat dacht u van zonnebloempitten; de vogels zijn er gek op. Water geven is weer een apart verhaal. Als het niet al te hard vriest, kan een opgehangen schoteltje al genoeg zijn. Het op hangen doen we om veilig water te kunnen geven, maar ook om bevriezing te voorkomen: een stukje boven de grond is de temperatuur iets hoger. Span als dit enigszins mogelijk is een stuk kippengaas over het water, dit voorkomt dat vogels gaan badderen en zo bevroeringsverschijnselen krijgen. Als het niet vriest kan het gaas weer aan de kant. Wanneer er sneeuw ligt is het geven van water niet nodig; vogels pikken de sneeuw op en laten deze in hun snavel smelten. Doe nooit zout in het water, de vogels zullen dan immers meer willen drinken. Wat beter helpt is druivensuiker of een heel luxe oplossing is een

klein verwarmingselementje van een aquarium in de drinkbak, een beluchtingspompje wil ook nog weleens helpen. Overigens moet u het voeren, als u er eenmaal mee begonnen bent, wel volhouden, want de vogels zijn er dan helemaal op ingesteld en komen dagelijks om dezelfde tijd terug voor hun portie eten. Als u geluk hebt kunt u leuke waarnemingen doen. Zo heb ik al verschillende keren mogen aanschouwen hoe vindingrijk sommige vogels zijn, maar ook muizen zijn ware acrobaten als het om het bereiken van voedsel gaat. Veel plezier met het voeren en observeren.

Christ Grootzwagers

“Onverwachts is haar eigen klok uitgetikt.

Voor ons tellen nu nog de mooie en lieve herinneringen...”

Als bestuur hebben we op donderdag 20 oktober afscheid genomen van één van onze leden.

Op 16 oktober overleed mevr. **Cor van den Bosch-van Turnhout**, op een leeftijd van 85 jaar.

Regelmatig bezocht zij in het verleden onze avonden en een enkele keer was zij ook present op een tocht. Zij kon enorm genieten van de beelden van de natuur. Langs deze weg wensen wij haar naaste familie heel veel sterkte bij het verwerken van hun grote verdriet.

FIETSTOCHT OOSTVOORNE

Flarden nevels verwelkomen ons in de vroege ochtend. Het is nog fris en de zon moet nog in kracht winnen. Het belooft voor vandaag goed fietsweer te worden. 26 personen hebben zich aangemeld voor de laatste fietstocht van dit seizoen. Een goede keuze want het belooft een mooie tocht te worden in het zeer afwisselend duingebied van Voorne op de zuid Hollandse eilanden.

Harrie en Rinus hebben in alle vroegte de vrachtauto rijklaar gemaakt om alle fietsen voor zeven uur geladen te krijgen. In een klein uurtje rijdt de karavaan naar het startpunt, een klein industrieterrein in Zuidland. Rinus weet altijd als geen ander een goede parkeerplaats te vinden. Snel uitladen en dan op weg naar onze eerste bestemming Hellevoetsluis. Ons fietspad is een voormalige trambaan, kaarsrecht dwars door de polder. Heerlijk te ervaren de polderstille die niet doorbroken wordt door voortrazend verkeer.

In de verte tussen de nevels door zijn de eerste contouren van het eerste kuststadje Hellevoetsluis zichtbaar. Daar wacht ons een verrassing in de vorm van gebak met koffie. Harrie en Tonnie zijn 40 jaar getrouwd en trakteren de hele groep. Spontaan wordt er met de pet rond gegaan voor een bloemetje. Na een halfuurtje laten we de uitbaatster achter met een voldaan gevoel. Zoveel tevreden klanten op dit vroege uur, de dag kan niet meer stuk.

Wij hervatten onze tocht en zien de stadsomwalling van het voormalige fort Haerlem. Tot midden vorige eeuw was dit kuststadje nog een voorname marinehaven. De bebouwing en haven zijn daar stille getuigen van. Aan de oude kademuren en een stenen droogdok, de enige in zijn soort, wordt druk gerestaureerd. Het voormalig lichtschip Noord-Hinder dat aan de kade te bezichtigen is, ligt geduldig te wachten op zijn bezoekers. We passeren een oude molen en de voormalige kazerne met het kruithuis. Van alle drukte die hier in vroegere tijd plaats vond is niet veel meer te merken.

Voor we er erg in hebben verlaten we weer het dromerige stadje en rijden door duingebied richting Rockanje. Onderweg

passeren we het bekende natuurgebied Quackjeswater. Menig Ken en Genieter heeft hier in het verleden zijn eerste waarne-
ming van de lepelaar gedaan. Een rijk vogelgebied waar 80
soorten broeden. De lepelaarkolonie is er al van oudsher en
daar hebben zich de laatste jaren de kleine zilverreiger en
aalscholver tussen gevestigd.

De duinmeertjes lenen zich uitstekend als broedplaats. Ook de
geoorde fuut en een groot aantal eendensoorten zijn vaste
bezoekers. De diversiteit van het gebied is goed waarneem-
baar vanaf het fietspad. Nat en droog, klei en zand, hoog en
laag, ze wisselen elkaar in rap tempo af. Langzaam begint de
bebouwing weer de overhand te krijgen. Prachtige vrijstaande
herenhuizen, aan elkaar geregen in allerlei stijlvormen, komen
ons tegemoet. Dit was Rockanje in de bloeitijd als mondaine
badplaats van de jetset uit de Randstad. Een strand van 500
meter breed en 5 km lang op de goede plaats aan de Noord-
zee trok in het verleden veel strandbezoekers. Tegenwoordig
meer de badplaats van de gewone man die zijn tijd doorbrengt
op de vele campings in de omgeving. De glans is er toch wel
een beetje vanaf. Ik vind het altijd wel aardig om een Rotter-
dammer Rockanje te horen uitspreken, dan vergeet je die
plaatsnaam nooit meer.

Nog even een korte stop waarbij we verwelkomd worden door
een klein nijdig keffertje. Marie-José ontfermt zich over de
druktemaker door hem naar de eigenaar terug te brengen.
Voor ze terug was stond hij ons weer uit te jennen.

Slingerend door de duinen belanden we in Oostvoorne. Met
het plaatselijk eetcafé hebben onze gidsen een lekkere maal-
tijd voor een schappelijke prijs afgesproken. We zitten nu iets
over de helft van onze tocht en hebben voornamelijk door
duingebied gereden. Authentiek gebied waar veranderingen
nog niet zijn doorgedrongen. Nog een bezienswaardige stadje
zullen we kruisen en dan zal onze tocht verder over nieuw
land lopen.

Het is Brielle ofwel Den Briel terug te vinden in ieder geschie-
denisboekje. Voorheen een van de vijf machtigste vestingste-
den van ons land. We rijden dwars door het centrum naar de

haven en laten al het moois op ons inwerken. Een stadje met de mooist bewaarde vestingwerken van ons land, gebouwd en ontworpen door de beroemde vestingbouwer Menno van Coehoorn. De inname van Den Briel door de watergeuzen had zoveel impact op de bevrijding van de noordelijke Nederlanden dat de oorlog met de Spanjaarden die daar op volgde 80 jaar lang heeft geduurd. Het gezegde “op 1 april verloor Alva zijn bril” heeft te maken met deze inname. Met zijn 12000 inwoners en 400 rijksmonumenten is het een stadje waar je de hele dag kunt vertoeven. Wij stoppen heel even bij de Catharijne kerk. De 57 meter hoge toren is een afspiegeling van de rijkdom van het verleden. Door langdurige oorlogen is hij echter nooit afgebouwd.

Slingierend door de smalle straatjes langs de haven laten we het stadje achter ons en komen op een fietspad door het nieuwe land. De oude Maas en het Brielse meer zijn hier vele malen verdijkt ten behoeve van de steeds grotere schepen. De industrie van de Botlek is aan deze zijde van het eiland zeer nadrukkelijk aanwezig. Een wirwar van schoorstenen en vlampijpen ontsiert de horizon. Dit is de tol die we betalen aan de vooruitgang. Voor de recreatie uit de Randstad heeft men kilometers lange stroken grasveld aangelegd met goede fietspaden waar wij dankbaar gebruik van maken. Ongemerkt en met een tussenstop naderen we weer ons einddoel dat vanmorgen nog een beginpunt was. Met het einde van deze tocht in een ander stukje Nederland kunnen we weer een warme herinnering bewaren.

Rest mij dank over te brengen van alle deelnemers aan onze fietsgidsen Rinus, Harrie, Marie-José en Kees, die het iedere keer weer presteren om een prachtige fietstocht georganiseerd te krijgen in de mooiste gedeeltes van Nederland. Ook extra dank aan René Louwet, van transportbedrijf van Rijen, die kosteloos een vrachtauto beschikbaar stelt en het mede mogelijk maakt om mensen eens in een ander gebied te laten genieten van de mooie georganiseerde fietstochten van Ken en Geniet.

Kees van Dongen

VOGELREVALIDATIECENTRUM ZUNDERT

Zaterdag 15 oktober ging de vogelwerkgroep op excursie naar het vogelrevalidatiecentrum Zundert in de gelijknamige plaats. Vijftien personen hadden zich opgegeven voor deze leerzame excursie. We werden, door de voorzitter van de stichting VRC Zundert Charles Brosens, hartelijk ontvangen in het natuur-educatieve centrum de Luitert waar we onder het genot van een kopje koffie een powerpoint-presentatie kregen voorge-

scho-
teld
over
de
doel-
stelling
van
het
cen-
trum
en hoe
het tot
stand
geko-
men is.

Het vogelrevalidatiecentrum Zundert, opgericht in 1980, is een opvang- en verzorgingscentrum voor dieren die in de vrije, Nederlandse, natuur leven. Zoals de naam al doet vermoeden heeft het asiel als voornaamste doelgroep vogels, hoewel het ook andere dieren (reeën, egels, vossen en zelfs reptielen) opvangt.

Vergiftigde vogels, moederloze kuikens, mishandelde of verwaarloosde dieren, vogels met gebroken vleugels of poten, vogels met schotwonden en aangereden reeën kunnen allemaal rekenen op een veilig onderkomen in Zundert. Ook vogels die door de autoriteiten in beslag zijn genomen worden overgebracht naar het opvangcentrum. De dieren kunnen hier herstellen en weer op krachten komen. Het is belangrijk dat het vogelcentrum bestaat. In reguliere dierenasiels is het op

grond van wetgeving niet mogelijk om (roof)vogels, reeën of egels te plaatsen. Het natuurhulpcentrum probeert altijd om de herstelde dieren terug te plaatsen in hun natuurlijke leefomgeving. Dit kan in Nederland zijn, maar ook ver daarbuiten. Dieren die gewond zijn of op een of andere manier in moeilijkheden gekomen zijn, komen in Vogelrevalidatiecentrum Zundert terecht. Medewerkers en dierenartsen verzorgen de dieren bijna geheel op vrijwillige basis.

Na de uiteenzetting over de doelstelling van het centrum had Charles nog een aardige lezing over specifiek roofvogels en uilen, die door de aanhoorders aandachtig werd beluisterd. Al met al hadden deze uiteenzetting en lezing al een kleine anderhalf uur geduurd en werd het tijd dat we ook eens een kijkje achter de schermen gingen nemen. De groep werd opgedeeld in tweeën en onder deskundige leiding kregen we een heldere voorlichting over het werk van het centrum. Zo namen we een kijkje in de ruimte waar de dieren binnengebracht kunnen worden bij afwezigheid van de beheerder, alwaar ook het eerste onderzoek plaats vindt, en namen we een kijkje bij de kooien waar de dieren opgevangen worden en waar ze tijdens hun verblijf in het centrum hun voorlopige onderkomen hebben. We zagen ook hoe door diverse medewerkers de dieren gevoerd en verzorgd werden volgens een doordacht protocol.

Verder is het park ook uitgebreid met een bloemen- en vlinder-tuin om het geheel een ontspannen karakter te geven. Een aantal vijvers completeert het geheel. Tussen de in beslag genomen, gewonde en of verzorgde vogels hebben we toch nog een aantal leuke vogels van dichtbij kunnen bekijken. Aan watervogels o.a. knobbelzwaan, wilde eend, kuifeend, kleine strandloper, krooneend, grauwe gans, brandgans, grote Canadese gans, dwerggans en Australische hoendergans. Diverse roofvogels waren te zien, zoals oehoe, ransuil, bosuil, kerkuil, slechtvalk, buizerd, torenvalk, woestijnbuiserd, sakervalk en een tweetal zeearenden.

Om aan de voedselvoorziening van de roofvogels te voldoen worden er ook nog muizen gekweekt, maar hier blijft alleen de

penetrante geur me het meeste bij. Bij de kleine vogels o.a. vink, putter, klapekster, sijs, huismus, een aantal niet te determineren vogels omdat ze of gekruist waren met een andere soort of de herkomst onduidelijk was, maar ook hier toch nog een niet alledaagse verschijning n.l. een sperwergrasmus. Ook vele duiven worden binnengebracht zoals houtduiven, Turkse tortelduiven maar ook postduiven.

We namen nog een kijkje in de behandelkamer waar o.a. couveuses gebruikt worden om de dieren op temperatuur te houden. Hier bevonden zich een aantal egels en een jonge eekhoorn.

Na deze bezichtiging dronken we gezamenlijk nog wat in het educatiecentrum, keken we nog even in de huiswinkel van het centrum waar veel over onze natuur te koop is zoals veel lectuur, verrekijkers maar ook vogelhuisjes en diverse zaden. Al met al was het wederom een geslaagde dag. Ter info; Het vogelrevalidatiecentrum is elke zaterdag voor publiek geopend van 10.00 – 16.00 uur of kijk eens op hun website <http://www.vrczundert.nl>.

Leo Reijnierse, contactpersoon vogelwerkgroep Ken en Geniet